

Megafoon för människans tidsålder. En kritisk analys av miljöfrågans framställning på Riksidrottsmuseum

Av John Berg

Abstract

The article analyses selected parts of the permanent exhibitions at The National Sports Museum in Stockholm, Sweden, focusing on how environmental issues are presented. The analysis is deepened through theories about museology and the Anthropocene, the age of man, and the ways in which the museum addresses human responsibility and role in critical environmental issues. Through a critical discourse analysis in which the exhibitions are analysed in relation to the governing documents of the Swedish sports movement, conclusions are drawn that The National Sports Museum presents environmental issues from a clearly anthropocentric perspective. The most obvious findings indicate that environmental issues, in addition to being given relatively low priority by the museum, are presented as if they should not stand in the way of continued development in sport. Furthermore, environmental issues should primarily be solved through technological advances, which signals a strong belief in human ability. The anthropocentric approach is also evident in the museum's exhortation to visitors to take individual responsibility for addressing and solving environmental issues.

Keywords: sport, heritage, antropocen, museum, environmental

Författare: John Berg, Institutionen för utbildningsvetenskap, Lunds universitet: john.berg@uvet.lu.se.

Copyright: © Författaren/författarna. Artiklar i IHS publiceras under en Creative Commons-licens (Creative Commons CC-BY 4.0), vilket ger tredje part rätt att kopiera och återdistribuera materialet i vilket medium eller format som helst förutsatt att författarnamn och källa anges korrekt.

DOI: <https://doi.org/10.61684/ihs.2025.58343>

Granskning: Artikeln har genomgått sakkunniggranskning enligt modellen *double blind peer review*.

Hur citera: John Berg, "Megafon för människans tidsålder. En kritisk diskursanalys av miljöfrågans framställning på Riksidrottsmuseum", *Idrott, historia och samhälle: Idrottshistoriska föreningens årsskrift*, 2025 (vol. 44).

Inledning och bakgrund

Vad kan ett avsnitt av en museiutställning säga om idrottens relation till naturen och miljön? Kanske mer än man kan tro. Kunskapsläget om museers och andra kulturarvsinstitutioners benägenheter och förmågor att ta sig an frågor likt dessa befinner sig i sin linda och det är först på senare tid som forskningen börjat visa intresse.¹ Föreliggande artikel ansluter till denna växande forskningsgren genom att specifikt undersöka hur en av landets viktigaste förmedlare av idrottens kulturarv, Riksidrottsmuseum i Stockholm, presenterar och producerar förhållningssätt, ställningstaganden och diskurser i frågor om miljö. Detta görs genom en studie av museets basutställning Spelplatsen, i vilken avsnitt explicit dedikerade för miljöfrågor återfinns, kombinerat med teman där liknande frågor kan sägas vara en del av den större berättelsen.

Skälen till att miljö- och klimatfrågor alltmer blivit en del av såväl kulturarvsforskningen som kulturarvsförvaltningen är främst två. För det första kan man härleda utvecklingen till en generellt ökad medvetenhet om miljö och klimat där kulturarvs- och kulturmiljösektorn identifierat specifika problemområden. Hit hör exempelvis hur det byggda kulturarvet ska kunna klara ett förändrat klimat som förväntas innebära ökade regnmängder och kraftigare vindar, eller hur natursköna kulturmiljöer – det som ibland kallas det biologiska kulturarvet – ska hantera riskerna som kommer med ett också varmare klimat, så som skogsbränder och igenväxning.² För det andra har miljö- och klimatfrågornas popularitet inom kulturarvsområdet vuxit som en följd av att forskningsfältet drivit utvecklingen i den riktningen, inte minst genom utforskandet av nya vetenskapsteoretiska positioneringar i vilka kulturarvets mest grundläggande varanden problematiserats. Här har senare forskning kommit att kritisera den samtida kulturarvsforskningen och förvaltningen för att vara allt för människocentrerad – antropocentrisk – och för att ha utgått från en artificiell uppdelning mellan natur och kultur, där kulturen och människans behov av sociala sammanhang tycks ha ett implicit övertag över naturen.³ Forskningen har därvidlag föreslagit att i stället betrakta natur och

¹ Se exempelvis Christina Fredengren, "Nature: Cultures: Heritage, sustainability and feminist posthumanism", *Current Swedish Archaeology*, 2015 (vol. 23), s. 109–130; Rodney Harrison, "Beyond 'natural' and 'cultural' heritage: toward an ontological politics of heritage in the age of Anthropocene", *Heritage and Society*, 2015:1 (vol. 8), s. 24–42; Rodney Harrison & Esther Breithoff, "Making futures in end times: Nature conservation in the Anthropocene", i Rodney Harrison, & Colin Sterling (red.), *Deterritorializing the Future. Heritage in, of and after the Anthropocene* (London 2020), 155–187.

² Riksantikvarieämbetet, *Förvaltningen av kulturmiljöer i ett förändrat klimat* (2022).

³ Christina Fredengren, "Nature: Cultures".

kultur som sammanflätade och därmed oskiljaktiga, vilket öppnat upp för att studera vad exempelvis förändrade landskap till följd av klimatpåverkan gör med människors uppfattningar och relationer till dåtiden, nutiden och framtiden.⁴ I den här artikeln riktas ljuset mot den del av kulturarvsvältet som är museisektorn, där ämnena miljö och klimat hittills varit föremål för relativt lite forskning. Syftet med artikeln är att granska hur museer arbetar med dessa ämnen, men också att pröva hur framställningar av miljöfrågor på museer kan säga något om vilka uppfattningar som finns om relationerna mellan människa och miljö. Att studera Riksidrottsmuseum är i det avseendet intressant mot bakgrund av att modern idrott kan betraktas som en del av antropocen, människans tidsålder, då dess utbredning i allra högsta grad haft negativ inverkan på planetens miljö- och ekosystem. Denna utgångspunkt, som är central för denna artikel, har på senare tid uppmärksammats av idrottsforskare internationellt.⁵ I denna artikel är utgångspunkten ett verktyg för att dels undersöka huruvida Riksidrottsmuseum diskuterar idrottens inverkan på miljön, dels på vilka sätt det görs. Särskilt intressant är hur förhållandet mellan människa och miljö framställs.

Har museer ett ansvar?

Museers benägenheter att involvera perspektiv om miljö och klimat är som nämnts relativt utforskat men har till viss del uppmärksammats från vetenskapligt håll. Till övervägande har forskningen hittills intresserat sig för hur museer rent praktiskt arbetar med det mer bredare begreppet *hållbarhet*, exempelvis hur utställningar produceras med miljömedvetna val i åtanke eller hur museer över lag arbetar med att nå fastställda hållbarhetsmål kopplat till sina operativa verksamheter. Detta intresse har även förankrats hos International Committee on Museums (ICOM), som 2023 lanserade ICOM Sustain där man bland annat arbetar med att sprida kunskap om hur museer kan arbeta med hållbarhet.⁶

Denna artikel anknyter dock till forskning som på en mer generell nivå analyserar och diskuterar museers kapacitet och potentiella ansvar att förmedla kunskap om miljö- och klimatfrågor, och hur detta kan göras på ett

4 Christina Fredengren, "Nature:Cultures".

5 Se exempelvis Jack Black, Jim Cherrington, Billy Graeff, Brendan Hokowhitu & Holly Thorpe., "From local fields to global spectacles: Sport in the shadow of the Anthropocene – an interview Billy Graeff, Brendan Hokowhitu, and Holly Thorpe", *International Review for the Sociology of Sport*, 2025 (ahead of print); Jennifer Amann & Mark Doidge, "Climate change, catastrophe, and hope in football fandom: football as an island of hope in a warming sea of despair", i James Cherrington & Jack Black (red.), *Sport and Physical Activity in Catastrophic Environments* (London 2022): s. 161–174; Julia E. Brice & Holly Thorpe, "Toward More-than-Human Understandings of Sport and the Environment: A New Materialist Analysis of Everyday Fitness Practices", *Frontiers in Sports and Active Living*, 2021 (vol. 3),: s. 1–18.

6 "Our aims", *ICOM Sustain*, <https://sustain.mini.icom.museum/who-we-are/our-aims/>, 23/10 2025.

konstruktivt sätt. Ytterst bottnar detta i frågan om hur och i vilken grad museer kan och bör interagera med det omgivande samhället, vilket betyder att den forskning som utförts utgår från en förståelse om museer som potentiella bärare av makt och inflytande. Forskningen ansluter sig således till den så kallat *nya museologin*, som handlar om att betrakta museer som föränderliga och kontextberoende institutioner som både påverkar sin omgivning och låter sig påverkas av den.⁷ Den nya museologin fick sitt genombrott under 1980-talet och grundade sig i en växande kritik mot museer som kunskaps-spridare, en förändring som också sammanföll med postmodernismens och poststrukturalismens utbredning, och kan sägas göra upp med museers tidigare roller som auktoriteter och objektiva sanningssägare.⁸ Förutom att vara ett bärande synsätt i forskningen, kan den nya museologin visa sig också i praktiskt museiarbete. Ett viktigt element handlar här om att föra en dialog med besökaren snarare än att presentera färdigpaketerade budskap.⁹

Således kan det till att börja med konstateras att museer, i kraft av att vara offentliga institutioner, har en betydande potential att påverka människors tankar och beslutsfattande i frågor som rör miljö och klimat.¹⁰ I nästa led reser sig så ansvarsfrågan, alltså om museer ska använda denna potential till att driva frågorna aktivt och hur detta i så fall ska göras. I artikeln "The evolving responsibility of museum work in time of climate change" menar historikern Sarah Sutton att museiväsendet alltmer tycks omfamna existentiella frågor om miljö och klimat och att detta sker på olika sätt. Energieffektivisering av lokaler är ett exempel. Ett annat är mer miljömedvetna val när det kommer till konservering och underhåll av samlingar. Museers publika verksamheter, alltså vad som faktiskt ställs ut och hur det framställs, betraktar Sutton som de mest utmanande, och här knyter hon an till museer som institutioner med makt att påverka. Hon landar i slutsatsen att museer bör göra vad de kan för att kommunicera kunskap om miljö- och klimatfrågor just mot bakgrund av det akuta läget, liksom att det görs bäst genom publika aktiviteter som exempelvis utställningar med hög grad av besökarinteraktion.¹¹

Uppfattningen om att museer har ett ansvar delas också av andra forskare. Pat Hamilton och Evelyn Christian Ronning har presenterat en modell som syftar till att både sprida kunskap om miljö- och klimatfrågor och att mana till handling. I modellen "the three circles of engagement" föreslår de en faktaba-

7 Peter Vergo, *The New Museology* (London 1989).

8 Peter Vergo, *The New Museology*; Riksanantikvarieämbetet, *Museiforskning: En översikt* (2018).

9 Max Ross, "Interpreting the new museology", *Museum and Society*, 2004:2 (vol. 2), s. 84–103

10 Robert R. Janes & Richard Sandell, "Posterity has arrived: The Necessary Emergence of Museum Activism", i Robert R. Janes & Richard Sandell (red.) *Museum Activism* (London 2019); Kirsten Wehner, Libby Robin & Jennifer Newell, "Curating connections in a climate-changed world" i Jennifer Newhell, Libby Robbin & Kirsten Wehner (red.), *Curating the Future: Museums, Communities and Climate Change* (London 2017).

11 Sarah Sutton, "The evolving responsibility of museum work in time of climate change", *Museum Management and Curatorship*, 2020:6 (vol. 35), s. 618–635.

serad kommunikation som involverar museer, experter och publik, med förhoppning om att bidra till en produktiv diskurs i vilken museer ges en central roll.¹² En svårighet som identifierats i forskningen handlar om uppföljning och mätbarhet, samt hur medvetet arbete med miljö- och klimatfrågor verkligen kan implementeras och vilka svårigheter som kan uppstå. En av få studier som behandlar dessa aspekter har gjorts av Elzbieta Nairoba och Robert Geisler, som i en artikel undersökt hur miljö- och klimatfrågor framställs i styrdokument på sex museer i Polen. Deras studie visar att även om dessa frågor tar stor plats i museernas strategier, utgår de ofta från antropocentriska föreställningar som placerar människan och människans behov i en högre ställning än naturen.¹³

Bland forskning som undersökt hur miljö- och klimatfrågor tar sig uttryck i museiutställningar och publika verksamheter kan man nämna Helen Arfvidssons och Ann Folins studie av utställningen *Human Nature* på Världskulturmuseet i Göteborg. Utställningen visades under perioden 2019–2020 och handlade om klimatförändringarnas betydelse med utgångspunkt i att människan ingår i ett system tillsammans med djur, natur och materialiteter, där varje handling har en potentiell påverkan på omgivningen. Ämnen som togs upp var bland annat massutrotning masskonsumtion.¹⁴ Arfvidsson och Folin pekar i sin artikel på utställningens uppmanande karaktär på det sättet att den bjöd in besökaren att öka sitt medvetande och förändra sin attityd till miljömässiga utmaningar. De visar också att *Human Nature* kan betraktas som en modern utställning i så måtto att den uppmuntrar besökaren att vara en aktiv medskapare till innehållet.¹⁵

Utmaningar för mindre museer

Nästan all forskning som behandlar miljö hållbarhet kopplat till museer har större museer i åtanke. Dessa museer har helt andra resurser till sitt förfo-gande, men också helt andra förväntningar på att faktiskt göra något och vara en viktig röst i kunskapsspridningen. Situationen är naturligtvis annorlunda när det gäller mindre museer, vilket diskuteras i artikeln "Communicating Climate Change Content in Small and Mid-Sized Museums" av Catherine Henry och Kate Carter. I studien undersöker författarna hur mindre museer på landsbygden i Michigan arbetar med miljö- och klimatfrågor. Valet av

12 Pat Hamilton & Evelyn Christian Ronning, "Why museums? Museums as Conveners on Climate Change", *Journal of Museum Education*, 2020:1 (vol. 45), s. 16–27.

13 Elzbieta Nieroba & Robert Geisler, "Museums and Climate Change Discourse: The selected Case Analysis", *Museum Management and Curatorship*, 2024 (ahead of print).

14 Efter att den fysiska utställningen upphört lever *Human Nature* kvar på Världskulturmuseernas webbplats som *Human Nature Online*. Här vänder man sig uttryckligen mot skolan. Se "Human Nature", *Världskulturmuseerna*, <https://humannatureskola.se/>, 10/6 2025.

15 Helen Arfvidsson & Ann Folin, "Connectedness, consumption and climate change: the exhibition *Human Nature*", *Museum Management and Curatorship*, 2020:6 (vol. 36), s. 684–696.

delstaten Michigan beror att dess befolkning enligt undersökningar har en delad uppfattning om klimatkrisen som har samband med om de bor i städer eller på landsbygden, där människor på landsbygden generellt sägs ha svårare att ta till sig fakta om klimatkrisen.¹⁶ Efter att ha genomfört intervjuer med museipersonal på 18 landsbygds museer och frågat dem hur klimatkrisen bättre skulle kunna hanteras kom författarna fram till flera slutsatser, bland annat att en viktig faktor ansågs vara att klimatkrisen är politiskt laddad och att detta skulle kunna påverka museerna negativt ur ett besökarperspektiv, det vill säga, det fanns en oro för att människor i lokalsamhället skulle reagera på ett negativt sätt. En annan försvårande omständighet var att museerna saknade specialiserad kunskap i ämnet.¹⁷

Genomgången av tidigare forskning ger en tydlig bild av att museer, åtminstone de större, behöver göra vad de kan och föregå med gott exempel för att bidra till en positiv utveckling i miljö- och klimatfrågor. Vissa insatser har gjorts, som exempelvis Human Nature-utställningen, och vi kan förvänta oss att mer kommer att hända i framtiden. Museerna behöver också arbeta på andra sätt än genom traditionell publik museiverksamhet, till exempel genom att engagera experter och satsa på forskning. Mindre museer, som den här artikeln fokuserar på, har andra utmaningar. Deras verksamheter är inte lika hårt granskade jämfört med större museer som ofta har en närmare kopplade till kulturpolitiska mål, samtidigt som de behöver sträva efter att ligga i framkant för att locka besökare och i vissa fall sponsorer. Samtidigt finns det, som inte minst Henry och Carters studie visar, en oro för att skapa ett avstånd till besökarna eller drabbas av negativa reaktioner, vilket kan vara särskilt känsligt för mindre museiorganisationer.

Undersökningens relevans

Det behövs mer forskning om miljö- och klimatfrågor i relation till kulturarv och kulturarvsinstitutioner som står utanför den så kallade auktoriserade kulturarvskursen. Denna involverar kulturarv som är utsedda av expertis, som förvaltas professionellt och som ofta manifesteras genom äldre byggnader kopplade till dåtidens (manliga) elit.¹⁸ Hit hör således inte kulturarv som drivs på amatörisk eller semiprofessionell nivå, något som gäller för den övervägande majoriteten av idrottens kulturarv. Inom Riksförbundet Sveriges museer finns endast två idrottsmuseer representerade. Det ena är Nordiska Trasmuseet i Årjäng, som grundades 1998 med hjälp av medel från EU:s

¹⁶ Catherine Henry & Kate Carter, "Communicating Climate Change Content in Small and Mid-Sized Museums: Challenges and Opportunities", *Journal of Museum Education*, 2021:3 (vol. 21), s. 321–333.

¹⁷ Catherine Henry & Kate Carter, "Communicating Climate Change Content in Small and Mid-Sized Museums".

¹⁸ Laurajane Smith, *Uses of heritage* (Abingdon 2006), s. 13.

strukturfonder i kombination med medel från intressenter inom svensk transport.¹⁹ Det andra är just Riksidrottsmuseum som sedan 2007 är beläget i Museiparken i Stockholm och drivs av Riksidrottsförbundet. Medlemslistan i Riksförbundet Sveriges museer är ett sätt att mäta museernas igenkänningsgrad, även om den inte nödvändigtvis berättar hela historien, men ger en indikation om hur olika kulturarv kan ställas mot varandra utifrån en uppfattning om att vissa kulturarv anses viktigare än andra. Förhållandet mellan erkända och icke erkända kulturarv har belysts av bland andra Peter Aronsson, som har presenterat en uppdelning mellan offentligt organiserade kulturarv respektive utmanare.²⁰

Här finns det givetvis skäl att ställa frågor om undersökningens validitet. Om nu forskningsfältet efterlyser forskning om hur mindre museer kommunicerar miljö- och klimatfrågor, varför då rikta blickarna mot ett museum som trots allt verkar vara ett relativt stort museum, med anställd personal och fullvärdig medlem i Riksförbundet Sveriges museer? Ett svar på denna invändning är Riksidrottsmuseum är den svenska idrottsrörelsens museum. Historiskt sett har idrottsrörelsens relation till staten präglats av en autonomi som inneburit en stor frihet för idrotten att bilda sina egna lagar och strukturer.²¹ Forskning har senare visat att denna autonomi också gällt hur idrottens kulturarv skapats och visats upp.²² Här har Riksidrottsmuseum fungerat som en samlade kraft och legat i toppen av det myllrande system som utgjort den svenska idrottens kulturarvsarbete. Bara i Sverige finns ett närmast oöverblickbart antal idrottsmuseer som kommer i många olika skepnader. Förutom att återfinnas i dedikerade museibygnader, hittar man dem också inuti idrottsarenor, i källare till hyreshus, i klubbstugor och, som i Falun, högst upp i backhoppningstorn.²³ Således kan man säga att idrottsmuseer i Sverige erbjuder stor variation, vilket också gäller graden av publik verksamhet. Vissa museer är öppna för allmänheten varje dag, andra efter överenskommelse och några inte alls. Riksidrottsmuseum, som Sveriges största idrottsmuseum, representerar därmed också idrottsrörelsens kulturarv. Det innebär att museet arbetar i en tradition av autonomi gentemot staten, vilket i sin tur betyder att museet kan sägas ingå i det kulturarv som i Aronssons uppdelning kategoriseras som utmanare.

19 John Berg, *Den utställda idrotten: Idrott som kulturarv på idrottsmuseer i Sverige* (Malmö 2022), s. 91.

20 Peter Aronsson, "Ett forskningsfält tar form", i Peter Aronsson & Magdalena Hillström (red.) *Kulturarvets dynamik: Det institutionella kulturarvets förändringar* (Linköping 2005), s. 12.

21 Förhållandet mellan idrotten och staten har beskrivits av flera idrottsforskare. Se exempelvis Johan R. Norberg, *Idrottens väg till folkhemmet: Studier i statlig idrottspolitik 1913–1970* (Stockholm 2004); Paul Sjöblom, *Den institutionaliserade tävlingsidrotten: kommuner, idrott och politik i Sverige under 1900-talet* (Stockholm 2006); Jens Ljunggren, *Den svenska idrottens historia* (Stockholm 2020).

22 Berg, *Den utställda idrotten*.

23 Sedan en tid tillbaka är Lugnets skidmuseum i backhoppningstornet emellertid stängt av oklara anledningar.

Om Riksidrottsmuseum

Riksidrottsmuseum är Sveriges största idrottsmuseum och är sedan 2007 beläget i Museiparken på Gärdet i Stockholm. Museets historia sträcker sig dock så långt som till 1990-talets början, då den första versionen av museet – som från början hette Riksidrottsmuseum – öppnade 1992 i det vid tiden nybyggda Globenområdet i Johanneshov. Museet hade planerats under lång tid och var tänkt att dels fungera som en plats för idrottsintresserade att lära sig mer om den svenska idrottsrörelsens historia genom idrottshistoriska utställningar, dels som en plats för möten och debatter om aktuella ämnen inom idrotten. Idén var att locka besökare på väg till idrottsevenemang i Globen till att också stanna till på Riksidrottsmuseum. Strategin visade sig inte fungera och museet drogs länge med vikande besökssiffror innan det packades ihop och magasiniserades 1997.²⁴ Under närmare tio år levde museet i ovisshet samtidigt som diskussioner pågick. Sedan återöppnandet i Museiparken 2007 har museet lyckats etablera sin verksamhet på en yta av cirka 1500 kvadratmeter.²⁵ Förutom de två basutställningarna Spelplatsen och Tiden inhyser museet en interaktiv del kallad SportLab, där besökare kan testa sina egna fysiska förmågor så som styrka, explosivitet, koordination och balans, samt en konsthall som drivs i samarbete med Tore A. Jonassons stiftelse.

Hur utställningar skapas på Riksidrottsmuseum har förändrats över tid. Den allra första versionen av museet byggdes i stort sett på egen hand av dåvarande intendent Karl Örsan, som i tidigare studier beskrivit hur han stod för både idéer och praktiskt utförande så som snickerier och författande av utställningstexter. Därutöver hade Örsan tillgång till expertis i idrottshistorikerna Leif Yttergren och Jan Lindroth, varav den senare även ingick i museets styrelse.²⁶ Museet har sedan återöppnandet i Museiparken 2007 genomgått en professionalisering vilket visat sig i dels fler anställda medarbetare, dels genom upprättade styrdokument om hur utställningarna ska utformas. Under senare tid har ett arbete pågått med att dels uppdatera befintliga utställningar, dels producera en ny utställning på temat OS 1912, ett arbete som sker under ledning av intendent Lars Paulsson. Riksidrottsmuseum har fri entré och cirka 40 000 årliga besökare.²⁷ Som en mycket nära jämförelse kan nämnas att Polismuseet, som huserar i samma byggnad, årligen tar emot omkring 70 000 besökare.²⁸ Ur ett nationellt perspektiv är Riksidrottsmuseums besökantallet relativt lågt. I den sammanställning som branschorganisationen Sveriges Museer årligen presenterar sticker Skansen och Vasamuseet ut med närmare en och en halv miljon besökare vardera, men även regionala museer som

24 Berg, *Den utställda idrotten*, s. 72.

25 SVT Nyheter, "Riksidrottsmuseum slår upp portarna", 12/6 2007.

26 Berg, *Den utställda idrotten*, s. 90.

27 Berg, *Den utställda idrotten*, s. 57.

28 "Om Polismuseet", *Polismuseet*, <https://polismuseet.se/om-polismuseet/>, 21/10 2025.

exempelvis Malmö museer redovisar hundratusentals besökare.²⁹ I det avseendet måste Riksidrottsmuseum betraktas som ett litet museum, även om det tveklöst är Sveriges största idrottsmuseum.

Kritisk diskursanalys

Undersökningen är baserad på en kritisk diskursanalys av hur utställningen Spelplatsen framställer och kommunicerar miljöfrågor. Tillvägagångssättet har startat med en läsning av de delar av museet där miljöfrågor på olika sätt adresseras och omfattar såväl artefakter, bilder och texter, där diskurser urskiljs. Själva analysen har i sin tur utförts med stöd och inspiration av Norman Faircloughs modell om hur språkliga handlingar ska betraktas i tre dimensioner – som *sociala praktiker*, som *diskursiva praktiker* och som *texter*.³⁰ I omvänd ordning innebär detta att texten, som utgör den yttersta dimensionen, betecknar det som syns – exempelvis en text, en bild eller annat uttryck. Texten tillkommer i sin tur som ett led i en diskursiv praktik, som analyserar de bakomliggande strukturerna bakom texten, hur den tillkommit och hur den konsumeras. I sista ledet betraktas diskursen som en del av en social praktik, där det omgivande sammanhanget vävs in och tillskrivs betydelse för hur de två föregående dimensionerna konstrueras.³¹ Arbetssättet har således inneburit att ”läsa” museiutställningen som en text, därefter analysera den som en diskursiv framställning och slutligen placera in den i ett större sammanhang.

Den kritiska diskursanalysen lägger stor vikt vid att belysa hur diskurser produceras och upprätthålls, vilket också gör metoden lämplig för att urskilja förändringsprocesser. En viktig utgångspunkt för den kritiska diskursanalysen är nämligen att diskurser är just föränderliga. Joan W. Scott menar att diskurser bidrar till att skapa identiteter och att dessa är dynamiska, historiskt situerade och föränderliga. Det är alltså inte objektiva bestämda från början, vilket är en viktig utgångspunkt för all form av språklig kommunikation.³² Kort uttryckt: det hade kunnat se ut på ett annat sätt om förutsättningarna varit annorlunda. Således, med hänvisning till Faircloughs tredimensionella modell och Scotts tankar om diskurser som föränderliga, historiskt situerade identiteter, betraktas framställningen av miljöfrågor på Spelplatsen som textuella representationer av identiteter och värderingar som på olika sätt går att placera i en större kontext, en kontext som tecknas genom en analys av Riksidrottsmuseum i relation till dess huvudmän och idrottsrörelsen i stort.

²⁹ ”Museer 2024”, *Myndigheten för kultur* (Stockholm 2024).

³⁰ Norman Fairclough, ”Critical Discourse Analysis”, i Michael Handford & James Paul Gee (red.), *The Routledge Handbook of Discourse Analysis*, 2nd edition (London 2023), s. 9–20.

³¹ Norman Fairclough, ”Critical Discourse Analysis”.

³² Joan W. Scott, ”Experience”, i Judith Butler & Joan W. Scott (red.), *Feminists Theorize the Political* (London 1992), s. 24–27.

Dominerande diskurser i museets basutställningar

Den största basutställningen, Tiden, upptar större delen av övervåningen och är en kronologisk-tematisk exposé över svensk idrottshistoria. Den andra basutställningen, som är föremål för denna artikel, heter Spelplatsen och är placerad på bottenvåningen. I denna utställning sätts idrotten i relation till kulturella uttrycksformer som musik, film, design och innovation. Båda utställningarna har i tidigare forskning varit föremål för analyser, där två dominerande diskurser kunde utläsas som var och en under stundom uppnår dominerande, hegemoniska positioner beroende på var i museet de förekommer. Den första är en diskurs om Sverige och svensk idrott som präglad av sociala rörelser, där svensk idrott kan ses som exempel på frivillighet, kollektivism och konsensus. Denna diskurs är mest framträdande i Tiden, men förekommer som vi ska se även på Spelplatsen.

Den andra diskursen, som är mest närvarande på Spelplatsen, är en diskurs om svensk idrott som modern, innovativ och ingenjörskdriven, och materialiseras till största del genom att olika typer av tekniska innovationer relaterade till idrott ställs ut. Exempelvis upptar avdelningen om så kallade smarta kläder en del utställningsutrymme, bland annat ett linne och en socka utvecklade av en forskargrupp i Borås. De utställda klädesplaggen är till det yttre både funktionella och användarvänliga, och ser vid en första anblick ut som vanliga plagg, men de är också utrustade med teknik för att mäta antal steg, andning och puls hos den som använder dem. Den information som genereras när kläderna används skickas sedermera vidare till forskargruppen som tagit fram kläderna. Sammantaget kan man säga att Spelplatsen gradvis överger det historiska perspektivet på svensk idrott, som är mest framträdande i Tiden, och i högre grad är fokuserat kring att skapa bilder av nutid och framtid. I det sammanhanget är innovations- och ingenjörsperspektivet viktigt.

Längs ena väggen, till vänster om ingången till Spelplatsen, påbörjas det dedikerade utställningsavsnittet om idrott och miljö. Närmare hörnet av utställningslokalen övergår det i det utställningsavsnitt som mer löst behandlar idrotten i relation till hållbarhet. I det dedikerade avsnittet finns inga föremål utan framställningen är koncentrerad till texter och bilder. Inledningsvis möts besökaren av en ton som är närmast neutral och ibland undervisande. Utställningen lägger mestadels vikt vid frågor om djurhållning och textilframställning och har illustrerats med bilder på får, bomullsfrön, polyesterfibrer och kläder. Texterna berättar att textiltillverkning kräver många kemikalier för att ge idrottskläder de egenskaper de behöver ha, så som att vara krymp- och skrynkelfria och ha rätt färger. De syntetiska fibrerna som används framställs ur olja som orsakar farliga utsläpp. Kort beskrivs också hur storskaliga odlingar kräver bekämpningsmedel, vilket innebär risker för djur och natur.

Den neutrala tonen och det förhållandevis kortfattade innehållet reser direkt frågor om hur viktig frågan om miljömässig hållbarhet egentligen är för museet. Det är ett krasst redovisande av kända fakta som förvisso har koppling till idrott, men som samtidigt är ganska allmängiltig kunskap. Någon dialog med besökaren initieras inte och det finns inga frågor att ta ställning till, vilket gör att läsningen ger en känsla av likgiltighet.

Konstgräsets historia: Innovationsdiskursen som drivande kraft

Likgiltigheten som präglar de inledande skrivelserna är dock inte helt representativ för utställningsavsnittet om miljömässig hållbarhet. I Spelplatsens ambition att visa upp svensk idrott i relation till innovation och teknik återfinns perspektivet om miljömässig hållbarhet i mer målande ordalag, även om hållbarhet sig inte på något vis utgör ett bärande tema. Perspektivet är snarast underliggande i de beskrivningar av smarta kläder och produkter som lyfts fram, vissa gånger tydligare än andra. I en del av utställningen finns några exempel på det svenska landslagets representativa kläder från OS 2016. Klädkollektionen, som tagits fram i samarbete mellan Sveriges Olympiska Kommitté och H&M, är märkt med de tre orden "funktion", "form" och "hållbarhet". Hållbarhet i det här sammanhanget innebär att kläderna är tillverkade av återvunnet material, vilket i kombination med det futuristiska utseendet och kopplingen till ett multinationellt företag bidrar till att föra in hållbarhetsperspektivet i innovationsdiskursen.

En text i det dedikerade utställningsavsnittet handlar om konstgräsets utveckling, som beskrivs ha tillkommit över fyra olika generationer. Den första generationen konstgräs var i princip en matta med plastimitationer av grässtrån, medan den andra generationen också innehöll gummibollar (granulat) som med tiden visat sig vara giftiga och därför fasats ut. I generation tre och fyra har gummibollarna utgått och konstgräset består därmed återigen av plast, men med bättre egenskaper än i tidigare generationer. Sammanfattningsvis framställs utvecklingen av konstgräs som en framgångsberättelse, sprungen ur ett behov av att kunna utöva fotboll oberoende av naturens förutsättningar. De hinder som uppstått på vägen i form av gifter har avhjälpats och utvecklingen fortsatt. Historieskrivningen slutar i den fjärde generationens plastgräsblad, som bidrar till ökade träningsmöjligheter men utan att skada naturen. Den tekniska utvecklingen har gjort lösningen hållbar, vilket ligger väl i linje med innovationsdiskursen.

Att välja rätt: Skötsamhetsdiskursen som förmedlare av miljömässig hållbarhet

I mångt och mycket levererar Riksidrottsmuseum bilden av att innovation och tekniska lösningar är en väg att uppnå en miljömässigt hållbar idrott. Det finns dock en annan aspekt som bör lyftas fram, nämligen att miljömässig hållbarhet också är sammanflätat med diskursen om svensk idrott som folkrörelse. Det är en diskurs som annars är i stort sett frånvarande på Spelplatsen, förutom i vissa delar, däribland det dedikerade utställningsavsnittet om miljö. Här bäddas miljömässig hållbarhet in i en närmast fostrande ton gentemot besökaren. Det handlar i första hand om material till idrottskläder och hur man som individ kan göra de mest hållbara valen.

Bra val:

Använd naturmaterial framför syntetmaterial (Råolja är en ändlig resurs som inte ingår i ett naturligt kretslopp som naturfiber.)

Använd ekologisk ull och bomull (Då används varken konstgödsel eller besprutning).

Välj lin och hampa i stället för bomull (Det kräver mindre konstbevattning och konstgödsel).

Välj lyocell i stället för viskos (Tillverkning av lyocell sker i ett slutet system, vilket gör att färre kemikalier släpps ut).

Använd kläder av återvunnen polyester (Då används ingen ny råolja).

Använd vattentäta kläder som inte är smutsavvisande (Då behövs inte perfluorerade ämnen användas).

Den uppfordrande tonen riktar sig direkt mot besökaren och ger inte något utrymme för dialog eller alternativa tolkningar. Riksidrottsmuseum presenterar färdiga lösningar för besökaren och argumenterar övertygande för dem. Budskapet är enkelt: genom att göra vissa medvetna val kan man spara på naturens resurser och minska förekomsten av giftiga ämnen. På det viset ska man uppnå miljömässig hållbarhet samtidigt som idrottandet ska fortgå. Ytterst handlar det om att fostra besökaren till goda beteenden.

Utöver nämnda uppmaningar finns det allmänna råd till besökaren om att till exempel köpa begagnade kläder, laga kläderna när de går sönder och inte tvätta dem för ofta. Diskursen om att främja goda beteenden, där museet uppmanar besökaren att göra saker på vissa sätt, förekommer inte bara i avsnittet om hållbarhet. Den är i stor utsträckning en del av den övergripande folkrörelsediskursen som hyllar ideal som konsensus, skötsamhet och gott uppförande. På Spelplatsen är den tydligt framträdande också i ett avsnitt där kost- och matvanor diskuteras ur både historiska och samtida perspektiv, i vilken muse-

et berättar för besökaren vad denne ska äta för att må bra och bli framgångsrik i sitt idrottande. I Tiden, den andra basutställningen, förekommer den i olika avsnitt där den svenska idrottsrörelsens framväxt beskrivs.

Vi måste fortsätta framåt: Innovationsdiskursen och idrotten som en del av något större

Det är rimligt att säga att perspektiven om miljömässig hållbarhet ligger i linje med de båda dominerande diskurserna som framträder på Riksidrottsmuseum som helhet. Å ena sidan är miljömässig hållbarhet nära besläktat med innovationsdiskursen, där det är sammanflätat med innovation och bilden av svensk idrott som pådrivare av teknisk utveckling. I det här sammanhanget behöver miljömässig hållbarhet implementeras i den ständiga framåtrörelsen i samhället i allmänhet och idrotten i synnerhet. Miljömässig hållbarhet är således något som måste adderas till denna rörelse och bli en del av den, eftersom att stoppa framåtrörelsen inte presenteras som ett alternativ. Miljömässig hållbarhet inom denna innovationsdiskurs, eller modernitetsdiskurs, bottnar i idrotten som en del i en föreställning om ett utvecklat samhälle som präglas av en fri marknad, globalisering och teknisk utveckling. Det perspektiv om miljömässig hållbarhet som ingår i Riksidrottsmuseums innovationsdiskurs, manifesterad i strävan efter innovation och teknisk utveckling, är alltså inte unikt för idrotten, utan kan överföras till att gälla en västerländsk världsbild med långa historiska rötter. Som Jacobus A. Du Pisani påpekat började begreppet hållbar utveckling formuleras först efter andra världskriget. I sin ursprungliga form innefattade begreppet inte specifikt miljömässig hållbarhet, som i stället var att betrakta som en bromskloss för den snabba vetenskapliga och tekniska utveckling som präglade tiden. Hållbar utveckling i denna bemärkelse innebar snarare en ansvarsfull utveckling som var nära relaterad till moraliska frågor. Framstegstanken var dock stark, eftersom västvärlden verkade övertygad om att det enda sättet att distansera sig från det närliggande mörka förflutna, så som de två världskrigen, var att fortsätta att utvecklas.³³

Tankar om ständiga framsteg fick under 1970-talet ett bakslag när det blev allt tydligare att det senaste decenniets fokus på välbefinnande och ekonomisk tillväxt hade haft en stor negativ inverkan på den omgivande miljön.³⁴ Idén om ett konstant linjärt framåtskridande, som i sin tur hade sitt ursprung i upplysningstiden, ifrågasattes, vilket sedermera resulterade i The Green Movement och framväxten av flera icke-statliga miljöorganisationer som Greenpeace och Friends of Earth.³⁵ Så småningom formades ett nytt synsätt på hållbar

33 Jacobus A. Du Pisani, "Sustainable Development: Historical roots of the concept", *Environmental Sciences*, 2006:2 (vol. 3), s. 83–96.

34 Jacobus A. Du Pisani, "Sustainable Development".

35 Jacobus A. Du Pisani, "Sustainable Development".

utveckling, fastställt av FN i Brundtlandrapporten, där idén om framsteg fortfarande var högst närvarande, men behövde paras ihop med omsorg om miljön. Spår av dessa tankebanor, där miljömässig hållbarhet vävs in i framstegstanken, är framträdande i Spelplatsens beskrivning av konstgräsets utveckling.

Ta ditt ansvar: Skötsamhetsdiskursen som främjare av miljömässig hållbarhet

Ären efter andra världskriget anses vara en av den svenska idrottsrörelsens största tillväxtperioder. Under perioden fram till slutet av 1960-talet hade idrottsrörelsen över två miljoner medlemmar.³⁶ Föreningsdemokratien var, och är, den dominerande modellen för landets breddidrott, vilket kräver kontinuerligt engagemang från utövarna. Engagemanget förutsätter en stark tillit till människors eget ansvars-kännande, vilket i sin tur kräver ett element av skötsamhet, som, precis som mycket annat, går att härleda till en större historia om Sveriges politiska utveckling. Idéhistorikern Ronny Ambjörnsson, som i sin bok *Den skötsamme arbetaren* undersökt arbetarklassidentiteter i bruksorten Holmsund under perioden 1880–1930, pekar på skötsamhet som ett folkligt ideal som inte bara gällde på arbetsplatsen utan genomsyrade livet i stort. Skötsamhet blev en naturlig del av arbetarnas identitet och gavs näring genom fackföreningarna, bildningsorganisationerna och inte minst nykterhetsrörelsen. Skötsamhetsidealet kan sägas ha transporterats vidare genom folkrörelsernas Sverige och letat sig in också i idrottsrörelsen.³⁷ Kopplingen till det skötsamhetsideal som råder inom idrotten inte går att ta miste på. I det här fallet går det kanske att tala om en förväntan om den skötsamme museibesökaren. Riksidrottsmuseum talar till en besökare som förväntas ta eget ansvar när det kommer till att bidra till miljömässig hållbarhet. Det är upp till den som tar del av innehållet att göra de förändringar som krävs.

Bilder av ett människocentrerat förhållningssätt

Som berördes inledningsvis befinner sig kulturarvsfältet i en process där invanda ontologiska positioner är under förhandling. Det socialkonstruktivistiska förhållningssättet, som sedan 1970-talet haft en hegemonisk ställning och varit framgångsrikt inte minst för kulturarv som befunnit sig utanför den så kallade auktoriserade kulturarvsdiskursen, har i senare forskning problematiserats. Kritiken har handlat om att kulturarvsarbete i och med socialkonstruktivismen utgått från en människocentrerad (antropocentrisk) världsåskådning.

36 Jens Ljunggren, *Den svenska idrottens historia*, s. 169; Eva Olofsson, *Har kvinnorna en sportlig chans? Den svenska idrottsrörelsen och kvinnorna under 1900-talet* (Umeå 1988), s. 31.

37 Ronny Ambjörnsson, *Den skötsamme arbetaren: Idéer och ideal i ett norrländskt sågverkssamhälle 1880–1930* (Stockholm 1988).

I denna har kulturarvet dels konstruerats som att vara till för enbart människan, dels bidragit till att reproducera bilder av det förflutna där människan stått i centrum och i många fall bidragit till att påverka naturen och miljön till det sämre.³⁸

Den moderna idrotten kan som tidigare nämnts förstås som en del av Antropocen, inte minst eftersom idrotten över tid har bidragit till ökade utsläpp av växthusgaser och föroreningar av miljön.³⁹ Dess kulturarv, som består av de delar av historien som anses viktiga att lyfta fram, bidrar till att befästa idrotten som en del av människans tidsålder och således en, sett i planetens perspektiv, destruktiv sådan.⁴⁰ Så hur ser det ut på utställningen? Svaret är att de delar av Spelplatsen som knyter an till miljö och förhållandet till naturen placerar människan i alltings centrum. Detta blir tydligt när miljöfrågorna hanteras inom ramarna för såväl innovations- som skötsamhetsdiskurserna i så måtto att allt kretsar kring uppfattningen om att människan ska få fortsätta utveckla idrotten och utvecklas genom idrotten. De justeringar som behöver göras längs vägen, som att exempelvis välja miljövänliga produkter, förändrar egentligen ingenting av den stora bilden.

Riksidrottsmuseum som förmedlare av idrottens värdegrunder

I linje med Faircloughs metod där diskurser formas i tre dimensioner, är det slutligen relevant att beskriva den yttersta dimensionen, det vill säga den sociala praktik som Riksidrottsmuseum arbetar inom. Därigenom är det möjligt att förstå den större bilden av vad som visas på museet. Riksidrottsmuseum är som tidigare nämnt att betrakta som idrottsrörelsens eget museum och drivs av Riksidrottsförbundet och SISU Idrottsutbildarna. Flera av de skrivelser som återfinns i styrdokumentet hos museets huvudmän präglar museiutställningarna. Som exempel anges i Riksidrottsförbundets idéprogram *Idrotten vill* ett antal områden som ramar in förbundets verksamhetsidé. Dessa är fysisk utveckling, psykisk utveckling, social utveckling och kulturell utveckling.⁴¹ Samtliga kan kopplas till den skötsamhetsdiskurs som visat sig vara en betydande del av hur miljöfrågor framställs på museet, som ytterst stipulerar att

38 Christina Fredengren, "NatureCultures".

39 Charles W. Schmidt, "Putting the earth in play: Environmental awareness and sports", *Environmental Health Perspectives*, 2006:5 (vol. 114), s. 286–295; Greg William Dingle & Bob Stewart, "Playing the climate game: Climate change impact, resilience, and adaptation in the climate-dependent sport sector", *Managing Sport and Leisure*, 2018:4–6 (vol. 26), s. 293–314. Se även Jack Black, Jim Cherrington, Billy Graeff, Brendan Hokowhitu & Holly Thorpe, "From local fields to global spectacles"; Jennifer Amann & Mark Doidge, "Climate change, catastrophe, and hope in football fandom"; Julia E. Brice & Holly Thorpe, "Toward More-than-Human Understandings of Sport and the Environment".

40 John Berg, "Constructalgia Cured: Sports Heritage in the Anthropocene and Beyond", *International Review for the Sociology of Sport*, 2025 (ahead of print).

41 *Idrotten vill: Idrottsrörelsens idéprogram*, Riksidrottsförbundet (Stockholm 2009).

det är upp till var och en som ägnar sig åt idrott att själv ta sitt ansvar. I avsnittet om fysisk utveckling står exempelvis att läsa att idrott – utöver att bidra till fysiskt välmående – också ger ”en tro på den egna förmågan – jag kan, jag vill! – som kan påverka välbefinnandet i flera avseenden”.⁴² I skrivningarna om psykisk och social utveckling beskrivs hur idrotten å ena sidan bidrar till ökad prestationsförmåga, å andra sidan till kamratskap och samhörighet. Kategorin kulturell utveckling betonas dels idrotten som ett gemensamt kulturarv, dels hur idrotten utbildar oss och lär oss att ta ansvar.⁴³

Utöver de fyra verksamhetsområdena som knyter an till Riksidrottsmuseums skötsamhetsdiskurs lägger *Idrotten vill* stor vikt vid att betona idrottens kommersiella potential. I skrivelser om den svenska idrotten som ”en synnerligen framgångsrik exportindustri” befästs ambitioner om att involvera idrotten i marknadssamhället. Detta speglas i den innovationsdiskurs som museet gett uttryck för.

Genom det internationella deltagandet ges idrottsrörelsen möjlighet att få ta del av den senaste internationella idrottsforskningen, prestations- och organisationsutvecklingen samt av innovationer på många områden. Till exempel gäller det utveckling och design av idrottsanläggningar, träningsmetoder, utrustning och tävlingsupplägg.⁴⁴

Riksidrottsmuseum är inte bara en plats där den svenska idrottens historia och kulturarv visas upp. Ända sedan starten 1992 har ambitionen varit att göra museet till en mötesplats och ett forum där idrottsrörelsen möter såväl den intresserade allmänheten som den kritiska forskningen. Vid närmare eftertanke existerar högst få – om ens några – liknande platser för idrotten. För Riksidrottsförbundet och SISU Idrottsutbildarna är Riksidrottsmuseum en plats med hög potential för att kommunicera inte bara idrottens historiska utveckling, utan också de värderingar man säger sig stå för. Som artikeln har visat är så fallet – utställningsavsnitten om miljömässig hållbarhet tangerar diskurser om skötsamhet, ansvar, entreprenörskap och framåtanda som också framgår i idrottsrörelsens styrdokument.

Idrottsrörelsens hållbarhetsarbete i relation till museets kommunikation

Hur korresponderar Riksidrottsmuseums kommunikation om miljömässig hållbarhet med de mål som idrottsrörelsen ställt upp? Riksidrottsförbundets eget hållbarhetsarbete sammanfattas i programmet *För en hållbar svensk idrott*. I programmet tar man fasta på idrottsrörelsens starka ställning för social hållbarhet i termer av trygghet, jämställdhet och inkludering. Utvecklingsbehovet

⁴² *Idrotten vill*, s. 8.

⁴³ *Idrotten vill*, s. 8.

⁴⁴ *Idrotten vill*, s. 17.

menar man dock ligger i den ekonomiska respektive miljömässiga – ekologiska – hållbarheten. När det gäller ekonomisk hållbarhet vill idrottsrörelsen stävja och förebygga korruption samt säkerställa att man ingår ansvarsfulla partnerskap. För att uppnå miljömässiga hållbarhet vill idrottsrörelsen sträva mot minskad klimatpåverkan vid resor, ansvarsfull konsumtion av kläder och utrustning, smart energi- och vattenförbrukning samt skyddande av ekosystem och biologisk mångfald där idrott bedrivs. Alla aspekter av hållbarhetsarbetet är kopplade till de globala hållbarhetsmålen, sammanfattade i Agenda 2030, liksom till idrottsrörelsens visionsdokument Svensk Idrott 2025 och SISU Idrottsutbildarna 2035.⁴⁵

Preciserade formuleringar för hur de miljömässiga hållbarhetsmålen ska uppnås redovisas i det separata dokumentet *Handlingsplan för minskad miljö- och klimatpåverkan mot 2035*, författat av SISU Idrottsutbildarna. Där kan man bland annat läsa att resande kopplat till idrotten ska ske på miljömässigt hållbara sätt, så som med tåg, buss eller bil. Digitala verktyg ska därutöver vara behjälpliga i att dels planera resor, dels i viss mån ersätta fysiska möten. I frågor om konsumtion av kläder och utrustning pekar man bland annat på att kläder och utrustning som används behöver hålla längre, vilket ska leda till att nyinköpen och därmed resursförbrukningen minskar. I målområdet om smart energi- och vattenförbrukning menar man att idrottsrörelsen behöver göra vad den kan för att "hålla förbrukningen nere". Vid en närmare läsning framgår en förhoppning om att tekniska landvinningar ska lösa frågan, men "till dess bör man vara medveten om problemet och som med allt vi gör jobba så hållbart som möjligt". I detta ligger att, så långt det är möjligt, välja el från förnybara källor eller ställa om till "smarta" system för vatten- och energiförbrukning. I det sista målområdet, att skydda ekosystem och biologisk mångfald där idrott bedrivs, läggs inledningsvis tonvikt vid det arbete som redan har gjorts, inklusive att bekämpa nedskräpning i naturen. Därefter anger SISU Idrottsutbildarna ett antal strategiska mål som handlar om att dels erbjuda stöd till idrottsföreningar som vill arbeta med att skydda ekosystem, dels samverka med organisationer och myndigheter i frågan. Mer konkreta åtgärder är att minska miljöfarliga utsläpp i naturen, så som kemikalier och mikroplaster, liksom att välja hållbara material vid renovering av idrottsmiljöer.⁴⁶

Någon uttalad koppling mellan hållbarhetsdokumenten och de diskurser om hållbarhet som framträder på Riksidrottsmuseum kan inte hittas. Det kan dock finnas ett samband i så måtto att SISU Idrottsutbildarna, som ju står bakom idrottsrörelsens handlingsplan för hållbarhet, också är en av huvudmännen bakom Riksidrottsmuseum.⁴⁷ Klart är i alla fall att museets diskurser om

45 *För en hållbar svensk idrott*, Riksidrottsförbundet (Stockholm 2025).

46 *Handlingsplan för minskad miljö- och klimatpåverkan*, SISU Idrottsutbildarna (Stockholm 2025).

47 Huvudmannaskapet delas med Riksidrottsförbundet. Se John Berg, *Den utställda idrotten*, s. 57.

modernitet och skötsamhet också framträder i styrdokumentet, dels genom tilltron till den tekniska utvecklingen, dels genom tilltron till att människor gör medvetna och kanske obekväma val – exempelvis att ta tåget eller cykeln i stället för bilen.

Tar Riksidrottsmuseum sitt ansvar?

Tidigare forskning har lyft fram museers potential som förmedlare av kunskap om miljö- och klimatfrågor, liksom i viss mån argumenterat för att kunskapen bör omsättas i aktivism. På det viset kan Riksidrottsmuseum vara ett museum att räkna med, då man i basutställningen Spelplatsen förmedlar kunskap som knyter an till miljömässig hållbarhet inom idrott. Besökaren förses med tydliga exempel på hur innovation kunnat bidra till minskad miljöpåverkan samt ett batteri med konkreta åtgärder för att själv kunna dra sitt strå till stacken.

Riksidrottsmuseum är en kunskapsförmedlare, med betoning på förmedlare, och bjuder i det här avseendet inte in besökaren till dialog. Detta skiljer Riksidrottsmuseum från vad som framkommit i tidigare forskning, som mestadels bedrivits på museer och museiutställningar där besökardialog varit ett bärande inslag.

Här handlar det i stället om att förmedla kunskap om miljömässig hållbarhet enligt en museipraktik som uppstod i början av 1900-talet då västerländska museer gick från att vara relativt slutna utrymmen till att bli offentliga institutioner. Detta var en utveckling som gjorde att museerna antog roller som kunskapsförmedlare och pedagoger, en rörelse som sammanföll med en i övrigt tilltagande modernisering och demokratisering där vanliga medborgare i högre grad involverades i samhället. Museerna började således fungera som instanser för folkofostran.⁴⁸ Frågan om huruvida Riksidrottsmuseum tar sitt ansvar är därför svår att besvara, eftersom frågeställningen någonstans vilar på ett synsätt som museet inte tillämpar.

Frånvaron av besökarinteraktion innebär också att perspektiv på miljömässig hållbarhet inte problematiseras. Diskurserna om miljöfrågor presenteras närmast utan historiska perspektiv. Människans, eller i det här fallet, idrottsutövarens eventuella skuld och ansvar för idrottens påverkan på miljön behandlas inte. Det görs ingen ansats att vidga diskussionen och ifrågasätta vad idrott egentligen är, vad idrott gör, hur idrott förutsätter vissa logiker och hur idrott skapats för att fylla behov av rörelse och hälsa, men också – i synnerhet under de senaste decennierna – underhållning och ekonomisk tillväxt. Till stor del fungerar utställningsavsnitten som megafoner för att idrotten kan fortsätta i denna riktning så länge den enskilda utövaren tar sitt ansvar och gör medvetna val, och så länge miljömässig hållbarhet är en integrerad del av idrottens ambitioner som pådrivare av innovation.

⁴⁸ Kerstin Smeds, "Vad är museologi?", *RIG – Kulturhistorisk tidskrift*, 2007:2 (vol. 90).

Riksidrottsmuseums relativa litenhet gentemot större museer innebär möjligen svårigheter att adressera kritiska och utmanande perspektiv i frågor som rör miljö och klimat, vilket är ett problem som påtalats i tidigare forskning. Bortser man från dessa faktorer finns det dock saker som uppmärksamats av tidigare forskning och som åtminstone i teorin kan prövas. För att röra sig mot ett mer kritiskt och reflekterande förhållningssätt i frågor om miljö och klimat hade museet kunnat använda en mer uppmanande ton och på så vis *talat till* besökarna. Detta har påtalats av Helen Arfvidsson och Ann Fohlin som ett sätt att få museibesökare att komma i kontakt med sina egna känslor och attityder, något som kan innebära ett steg mot verklig förändring. Riksidrottsmuseum skulle exempelvis kunna ställa frågor till besökaren om idrottens roll – och eventuella skuld – när det kommer till miljöproblem och klimatförändringar. En djärv följdfråga på temat skulle kunna handla om huruvida idrott verkligen ska utövas till varje pris. Vid det laget har man nog fått besökarna att tänka till.